

СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Гольдберг Н. О., Кеєр О. Ю.

ВСТУП

Система кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку становить одну з найбільш складних і водночас концептуально значущих підсистем кримінального права, оскільки вона безпосередньо стосується забезпечення миру, безпеки людства та дотримання загально-визнаних норм міжнародного права. Її формування відображає процес інтернаціоналізації кримінально-правових стандартів, спрямованих на уніфікацію підходів до кваліфікації та покарання найтяжчих злочинів, що посягають на основи існування міжнародної спільноти.

У сучасних умовах глобальної нестабільності, зростання рівня міжнародного тероризму, агресії, гібридних воєн і порушень гуманітарного права питання удосконалення системи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку набуває особливої актуальності. Ця система є результатом розвитку міжнародного кримінального права та його імплементації у національні правові системи, що передбачає синтез міжнародно-правових і національно-правових підходів до визначення складів злочинів, механізмів відповідальності та юрисдикційної взаємодії.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення структури, класифікаційних критеріїв і функціонального призначення системи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку. Її вивчення дозволяє не лише виявити закономірності розвитку сучасного кримінального права, а й визначити напрями гармонізації українського законодавства з положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Женевських конвенцій, міжнародних конвенцій про боротьбу з тероризмом та іншими універсальними актами.

1. Виникнення передумов проблеми та формулювання проблеми

Виникнення проблеми дослідження системи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку зумовлене комплексом історичних, політико-правових і соціально-глобалізаційних чинників, що вплинули на трансформацію уявлень про роль кримі-

нального права у забезпеченні міжнародної безпеки та правопорядку. У другій половині XX – на початку XXI століття відбулося суттєве розширення сфери міжнародно-правового регулювання, пов'язане з інституціоналізацією міжнародної кримінальної юстиції, зокрема створенням Міжнародного кримінального суду, трибуналів *ad hoc* (для колишньої Югославії та Руанди), а також прийняттям численних універсальних конвенцій ООН щодо боротьби з тероризмом, корупцією, відмиванням коштів та іншими злочинами міжнародного характеру.

У цих умовах національні кримінальні законодавства, зокрема Кримінальний кодекс України, потребували узгодження з міжнародними стандартами, що призвело до формування окремого розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Проте така кодифікація виявила низку методологічних і системних проблем. Зокрема, виникли труднощі з чітким визначенням об'єкта посягання, розмежуванням понять «міжнародний злочин», «злочин міжнародного характеру» та «транснаціональний злочин», а також з'ясуванням критеріїв, за якими певне діяння можна віднести до категорії злочинів проти міжнародного правопорядку.

Таким чином, сутність наукової проблеми полягає у відсутності цілісної теоретико-правової моделі системи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку, яка б поєднувала доктринальні, нормативні та практичні підходи до визначення їх складу, класифікації та правової природи. Наявна правова невизначеність призводить до труднощів у кваліфікації діянь, неузгодженості судової практики та ускладнює реалізацію міжнародно-правових зобов'язань України.

2. Аналіз існуючих методів вирішення проблеми та формулювання завдання

Підходи до протидії кримінальним правопорушенням проти міжнародного правопорядку можна виділити у кілька взаємопов'язаних напрямів, а саме: нормативно-правовий, що передбачає гармонізацію національного кримінального законодавства з міжнародними зобов'язаннями (конвенції, Римський статут, Женевські конвенції) через криміналізацію конвенційних норм та уточнення диспозицій відповідних статей КК; класифікаційно-теоретичний, спрямований на визначення критеріїв належності діянь до категорій «міжнародні злочини», «злочини міжнародного характеру», «конвенційні» та «транснаціональні», що забезпечує термінологічну чіткість і однорідність правозастосування; інституційно-координаційний, який включає посилення міжвідомчої та міжнародної взаємодії, створення ефективних механізмів обміну

інформацією, координації розслідувань та екстрадиції; процесуально-практичний, що передбачає розвиток судової практики, формування прецедентних орієнтирів та підвищення кваліфікації правоохоронців і суддів у питаннях міжнародних компонентів злочинів; превентивно-соціальний, що охоплює заходи протидії радикалізації, інформаційну роботу та контроль за поширенням забороненої символіки й ідеологій, здатних загострити міжнародну напруженість.

Завданням дослідження є розробка та систематизація підходів до протидії кримінальним правопорушенням проти міжнародного правопорядку, які забезпечують ефективне поєднання нормативно-правових, класифікаційно-теоретичних, інституційно-координаційних, процесуально-практичних та превентивно-соціальних заходів.

3. Аналіз сучасних підходів та оцінка їх результативності

Звертаючись до різних тлумачень системи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку, зазначимо, що ряд науковців пов'язують цю групу кримінальних правопорушень із заборонами, встановленими міжнародним правом.

Так, Тертиченко Т. М. дотримується позиції, що основою правової природи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку є міжнародне право, яке інтерпретується як система принципів та норм, що регулюють співпрацю держав у боротьбі зі злочинами, передбаченими міжнародними договорами¹. При цьому мир, безпека людства та міжнародний правопорядок розглядаються як окремі «родові об'єкти кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за які об'єднані в розділ XX Особливої частини КК»². У цьому контексті до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку віднесені посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України), злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України), незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК України), піратство (ст. 446 КК України). Міжнародний правопорядок як родовий об'єкт вказаних кримінальних правопорушень визначається як «такий, що втілює інтереси міжнародного співтовариства, порядок міжнародних відносин, що встановлений і реалізується на основі принципів і норм чинного міжнародного права та спрямований на забезпечення нормальних, миролюбних відносин і співробітництва

¹ Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. Т. 2. С. 632.

² Там само, С. 634.

між усіма державами, незалежно від їх політичних, економічних, соціальних систем та від рівня їх розвитку»³.

У подібний спосіб, тобто як кримінальні правопорушення, об'єднані спільним родовим об'єктом, кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку розглядає Киричко В.М., відносячи до цієї групи лише воєнні злочини (порушення законів та звичаїв війни) (ст. 438 КК України), незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК України), тоді як посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України) та злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України) віднесені до кримінальних правопорушень, що посягають на нормальні міжнародні відносини, що необхідні для співробітництва між державами⁴. На нашу думку, такий підхід штучно звужує поняття міжнародного правопорядку, протиставляючи його миру та безпеці людства і не враховуючи різноманітність відносин, які охоплюються міжнародним правопорядком.

На думку Яценка С. С., диференціація між кримінальними правопорушеннями проти миру та безпеки людства, з однієї сторони, та кримінальними правопорушеннями проти міжнародного правопорядку, з іншої сторони, базується на зобов'язаннях держави у сфері протидії та відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру. Перш за все закріплення у КК України розділу XX оцінюється як реалізація у законодавстві України відповідних зобов'язань⁵. Міжнародні злочини за Яценком С. С. – це «суспільно небезпечні умисні посягання на життяво важливі інтереси міжнародного співтовариства, основи існування держав і народів – мир і безпеку людства». Злочини проти миру і безпеки людства (міжнародні злочини) – це ті кримінально протиправні діяння, відповідальність за які передбачена у статтях 436, 437, 438, 439, 440, 441 та 442 КК України. Натомість злочини міжнародного характеру (міжнародні кримінальні злочини) визначено як суспільно небезпечні умисні діяння, що посягають на міжнародний правопорядок, завдають шкоди мирному співробітництву держав, тобто за правовою природою такі кримінальні правопорушення становлять загальнокримінальні кримінальні правопорушення з так званим «іноземним елементом». Отже, саме злочини міжнародного характеру, тобто кримінальні правопорушення

³ Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, С.О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. Т. 2. С. 634.

⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. С. 1040.

⁵ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2005. С. 814.

«з іноземним елементом» становлять кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку. До таких кримінальних правопорушень Яценко С. С. відніс ті, що передбачені статтями 443, 444, 445, 446, 447 КК України, а саме: посягання на життя представника іноземної держави, злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист, незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала, піратство, найманство⁶.

Ця позиція розвинена Мохончуком С. М., який наголосив на транснаціональній природі злочинів міжнародного характеру, які за ознакою закріпленості їхніх ознак у двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорах також розглядаються як конвенційні. Такі злочинні діяння мають транснаціональний характер і найбільш значною їх частиною є порушення норм, які закріплені у договорах, конвенціях, міждержавних угодах. За цією ознакою подібні злочини кваліфікуються як конвенційні⁷.

Подібний підхід, основою якого є поділ кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку на міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру, також обстоює Бойчук Д. В., який дійшов висновку, що «міжнародні злочини посягають на мир та безпеку людства, а злочини міжнародного характеру – на міжнародний правопорядок».⁸ Зокрема, до таких кримінальних правопорушень науковець відносить: виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганду комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів; посягання на життя представника іноземної держави; злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист; незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Червоного Кристала; піратство; найманство.

Підсумовуючи погляди науковців на визначення злочину міжнародного характеру, його можна охарактеризувати як діяння фізичної особи, що посягає на права та інтереси двох або декількох держав,

⁶ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2005. С. 814.

⁷ Мохончук С.М. Злочини проти миру та безпеки людства: генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі: монограф. Харків: Право, 2013. С. 41.

⁸ Бойчук Д. В. Загальний правовий аналіз злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в контексті Кримінального кодексу. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. 2018. Вип. 5. С. 151. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/151-156.pdf (дата звернення: 09.02.2025).

міжнародних організацій, фізичних та юридичних осіб⁹. До злочинів міжнародного характеру традиційно відносять різноманітні злочини, серед яких економічні, зокрема, це торгівля людьми, контрабанда, піратство, катування, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та ін.¹⁰.

Транснаціональний злочин, за визначенням Зелінської Н. А., – «це діяння, визнане злочинним не менш ніж у двох державах, під юрисдикцію яких воно підпадає»¹¹. За таких умов транснаціональним злочином може бути визнана значна частина кримінальних правопорушень, наприклад, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, хоча ці злочини не розглядаються як злочини проти міжнародного правопорядку.

Натомість особливість конвенційного злочину полягає в тому, що стаття кримінального закону, яка визначає його ознаки за вчинення, була включена до національного законодавства на виконання зобов'язань держави в результаті ратифікації нею міжнародних договорів¹². Наприклад, легалізація (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом (ст. 209 КК України) або фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України) є конвенційними кримінальними правопорушеннями, оскільки криміналізація відповідних діянь ґрунтується на міжнародно-правових зобов'язаннях держав, які ратифікували Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. Разом з тим чи можна розглядати ці діяння як такі, що досягають саме на міжнародний правопорядок? Перш за все, ці кримінальні правопорушення можуть бути розпочаті, продовжувані та завершені у межах однієї держави, тобто за відсутності «іноземного елементу». По-друге, вчинення цих діянь залежно від обставин їх вчинення може бути як частиною міжнародної організованої злочинності або міжнародного тероризму, за яких ці діяння можуть

⁹ Архипов О. М. Співвідношення понять міжнародний злочин та злочин міжнародного характеру. *Правова держава*. 2002. № 4. С. 111–112. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/216389/216483> (дата звернення: 09.02.2025).

¹⁰ Гринчак В. А. Правова природа міжнародних злочинів. *Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини*. 2015. Вип. 37. Ч. 2. С. 19. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/162-419-1-PB.pdf> (дата звернення: 09.02.2025).

¹¹ Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Зелінська Н. А., Андрейченко С. С., Дрьоміна-Волок Н. В., Коваль Д.О. Одеса: «Фенікс», 2017. С. 131.

¹² Житний О.О. Конвенційні злочини. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8). С. 3. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/166694> (дата звернення: 09.02.2025).

посягати на окремі аспекти міжнародного правопорядку, або, навпаки, за своїми правовими наслідками у жоден спосіб не бути дотичними до груп відносин, які становлять міжнародний правопорядок.

Отже, кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку можуть, набувши відповідних ознак, розглядатись як злочини міжнародного характеру, конвенційні злочини та транснаціональні злочини, проте належність до зазначених груп злочинів не є обов'язковою ознакою належності до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку.

Також на концепції міжнародного злочину базується розуміння кримінального правопорушення проти міжнародного правопорядку Гальцової В. В. Необхідно зазначити, що науковиця не розмежовує кримінальні правопорушення проти миру і міжнародного правопорядку. Натомість Гальцова В. В. об'єднує в цій групі кримінальних правопорушень «діяння, що посягають на інтереси мирного співіснування держав і народів». Особливістю цих злочинів, на думку науковиці, є «їх зв'язок з міжнародним кримінальним правом, за яким ці діяння також визнаються злочинами, оскільки світове співтовариство визнає їх особливо небезпечними для всього людства, тому що вони підривають основи міжнародних відносин і здатні знищити саме людство (агресивна війна, застосування зброї масового знищення тощо)»¹³.

Миронова В. О. також не розділяє суспільні відносини, що забезпечують мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, розглядаючи їх як «сукупність відносин, які забезпечують дотримання норм міжнародного права, які охороняють основи існування держав і народів, а також дотримання основних принципів міжнародного миру й безпеки, які в цілому забезпечують мирне врегулювання спорів, є розв'язання конфліктів міжнародними державами»¹⁴.

Отже, зазначені науковці фактично ототожнюють кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку з міжнародними злочинами. На нашу думку, з цим не можна погодитись передусім з тих міркувань, що «міжнародний злочин», будучи однією з основних категорій міжнародного кримінального права, є досить дискусійним за змістом. Зокрема, у теорії міжнародного права міжнародний злочин розглядається як родове поняття, що включає міжнародно-правовий злочин у вузькому розумінні, що криміналізовано міжнародним

¹³ Гальцова В. В. Злочини проти миру і міжнародного правопорядку. Харків: Юрайт, 2019. С. 5.

¹⁴ Миронова В.О. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2008. С. 21–23.

правом, і транснаціональний злочин, проте цей поділ є умовним¹⁵. У вузькому розумінні міжнародний злочин розглядається як найтяжчий міжнародний злочин, що є підставою для застосування заходів міжнародної кримінальної репресії. У широкому розумінні міжнародний злочин охоплює і найтяжчі міжнародні злочини, і транснаціональні, конвенційні злочини, тобто злочини міжнародного характеру. Якщо інтерпретувати кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку як міжнародні злочини у вузькому сенсі, тобто лише як найтяжчі міжнародні злочини, а саме злочин агресії, геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності, то можна констатувати, що тоді до кримінальних правопорушень проти міжнародного порядку, ознаки яких закріплені у розділі XX КК України, можна віднести злочин агресії (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни) (ст. 437 КК України), воєнні злочини (порушення законів та звичаїв війни) (ст. 438 КК України), геноцид (ст. 442 КК України), тобто злочини проти миру і безпеки людства. Натомість якщо розглядати міжнародний злочин у широкому сенсі, тобто з включенням до цього концепту злочинів міжнародного характеру, транснаціональних та конвенційних злочинів, то, як було зазначено вище, належність до зазначених груп злочинів не є обов'язковою ознакою належності до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку.

Також серед науковців висловлено різні думки стосовно того які саме діяння відносяться до кримінальних правопорушень проти миру, які саме – до кримінальних правопорушень проти безпеки людства, а які – кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку.

Мохончук С. М. посилається на те, що «систематизація статей в Особливій частині КК України здійснюється за родовим об'єктом, що обумовлюється специфікою суспільних відносин, які охороняються нормами розділу XX КК України, а відтак «міжнародний правопорядок» не може розглядатися як складова родового об'єкта, оскільки він є змістовно ширшим за поняття «мир та безпека людства» та співвідноситься з ними як ціле і частина». На думку науковця, міжнародний правопорядок слід розглядати як «всю сукупність суспільних відносин, які охороняються системою міжнародного права в цілому: права і свободи людини й громадянина, власність, громадський порядок і безпека, довкілля, певною мірою конституційний устрій держави, мир та безпека людства». Тому посягання на ці блага, як вказує Мохончук С. М., також можна вважати посяганням

¹⁵ Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Зелінська Н. А., Андрейченко С. С., Дрьоміна-Волок Н. В., Коваль Д.О. Одеса: «Фенікс», 2017. С. 131.

на міжнародний правопорядок. На підставі викладеного «із метою уникнення термінологічних суперечностей» науковець пропонує вилучити поняття «міжнародний правопорядок» із назви розділу XX КК України¹⁶. На думку Олійник Х. В., яка розглядає міжнародний правопорядок як «весь конгломерат суспільних відносин, які виникають у ході міжнародного співробітництва та охороняються правовими приписами», тлумачення об'єкту посягання кримінальних правопорушень, передбачених розділом XX КК України, є надмірно широким та не відповідає положенням міжнародно-правових актів та національного законодавства¹⁷.

На нашу думку, такий підхід не повною мірою є послідовним, оскільки міжнародний правопорядок є загальним поняттям, який охоплює різноманітні суспільні відносини між різними суб'єктами, а мир і безпека людства є лише одними зі складових частин. У такому разі послідовнішим при тлумаченні об'єкта посягання кримінальних правопорушень, передбачених розділом XX КК України, видається застосування підходу від загального до конкретного, оскільки кожне з цих кримінальних правопорушень позиціонується як таке, що посягає на міжнародний правопорядок, проте не кожне з них при цьому посягає саме на мир та безпеку людства. Виходячи з цього, вважаємо за недоцільне вести мову про вилучення терміну «міжнародний правопорядок» з назви розділу XX КК України.

Дудоров О.О. та Хавронюк М. І. акцентують увагу на умовному характері класифікації кримінальних правопорушень, передбачених розділом XX КК України, «оскільки міжнародний правопорядок охоплює собою і правопорядок, встановлений з метою забезпечення миру на нашій планеті, і правопорядок, встановлений для забезпечення безпеки людства». До кримінальних правопорушень проти миру вказані науковці відносять: пропаганду війни; злочин агресії (планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни); найманство (ст.ст. 436, 437, 447 КК України); до кримінальних правопорушень проти безпеки людства – застосування зброї масового знищення; виробництво, придбання, збут та інші дії зі зброєю масового знищення; екоцид; геноцид (ст.ст. 439–442 КК України). Натомість як «злочини проти міжнародного правопорядку взагалі» розглядаються

¹⁶ Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, 12.00.11; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. С. 18.

¹⁷ Олійник Х. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни: дис. на здоб. наук. ступ. доктора філософії: 081 «Право»; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2022. С. 72.

порушення законів та звичаїв війни; посягання на життя представника іноземної держави; злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист; незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала; піратство (статті 438, 443–446 КК України). Крім цього, Дудоров О.О. та Хавронюк М. І. до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку також відносять ті кримінальні правопорушення, які визначені у інших розділах КК України: ч. 2 ст. 338 – публічна наруга над прапором чи гербом іноземної держави; ст. 339 – незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні; ст. 285 – неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден на морі, відносячи вказані кримінальні правопорушення до таких, що передбачають відповідальність за злочинні діяння, які посягають на стабільність міжнародних відносин.¹⁸

Стабільність міжнародних відносин є таким станом міжнародних відносин, якому вчинення окремих кримінальних правопорушень, які не мають ознак міжнародних злочинів, не може становити загрозу.

Тому для вирішення питання про належність публічної наруги над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави (ч. 2 ст. 338 КК України), незаконного підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні (ст. 339 КК України) та неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден на морі (ст. 285 КК України) потрібно, по-перше, встановити наявність «іноземного елементу» у диспозиціях норм, у яких визначені ознаки наведених кримінальних правопорушень, а по-друге, – на яку саме групу відносин з усієї системи відносин, що становлять міжнародний правопорядок, посягає діяння.

Крім цього, необхідно звернути увагу, що ст. 338 КК України передбачає норми як про публічну наругу над Державним Прапором України, Державним Гербом України або Державним Гімном України, так і про публічну наругу над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави. Обидва кримінальні правопорушення становить авторитет держави, а саме у сфері використання державних символів.¹⁹ Як слушно зауважує Напиральська В. І., «умовою криміналізації таких дій публічної наруги над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави

¹⁸ Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. С. 881–882.

¹⁹ Карман В. В. Кримінально-правове забезпечення охорони державних символів України: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2020. с. 134.

законодавець визнав офіційне встановлення прапора чи герба іноземної держави. Відповідно, на відміну від прапора та Герба України, прапори і герби іноземних держав, які не були офіційно встановлені або підняті, не є предметом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 338 КК України»²⁰. При цьому, як наголошує науковиця, «офіційно встановленим або піднятим вважається прапор (герб), який піднято (встановлено) на території посольства чи консульства чи у зв'язку з візитом делегації іноземної держави у місці її зустрічі».²¹ З цього випливає, що публічна наруга над встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави у будь-якому іншому порядку, відмінному від офіційного, не охоплюється ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 338 КК України. В свою чергу, це зумовлює висновок, про те, що публічна наруга над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави вчиняється з метою демонстрації певної політичної або громадянської позиції стосовно дій іноземної держави, що може характеризуватись або виявом неповаги або протесту. Проте чи є це діяння таким, що характеризується «іноземним елементом» і таким, що потенційно може посягати на міжнародний правопорядок? На нашу думку, відповідь на це питання негативна, оскільки, незважаючи на наявність іноземного елемента, що полягає у авторитеті іноземної держави, міжнародний правопорядок, зокрема, в частині забезпечення дружніх відносин між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, не є тотожним авторитету будь-якої держави. Виходячи з цього, вважаємо, що публічної наруги над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави не є кримінальним правопорушенням проти міжнародного правопорядку.

Диспозиція норми, передбаченої ст. 339 КК України (незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні без права на цей Прапор) є бланкетною, тобто для визначення її змісту необхідно звернутися до інших нормативно-правових актів. Зокрема, ст. 32 Кодексу торговельного мореплавства України встановлює, що «Право плавання під Державним Прапором України має судно, яке перебуває у власності фізичної особи – громадянина України, фізичної особи – підприємця, юридичної особи, зареєстрованих на території України, або судно, що використовується зазначеними

²⁰ Напиральська В. І. Проблемні питання кваліфікації злочинів за ст. 338 Кримінального кодексу України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 1 (39). С. 175. URL: <https://surl.li/yhgbo5> (дата звернення: 09.02.2025).

²¹ Напиральська В. І. Проблемні питання кваліфікації злочинів за ст. 338 Кримінального кодексу України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 1 (39). С. 175. URL: <https://surl.li/yhgbo5> (дата звернення: 09.02.2025).

особами на умовах договору бербоут-чартера (крім суден, власниками чи судновласниками яких є громадяни держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом, юридичні особи, які зареєстровані на території держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом, юридичні особи, зареєстровані на території України, учасниками (акціонерами, членами) або кінцевими бенефіціарами яких є громадяни держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом, чи юридичні особи, зареєстровані на території України, учасниками (акціонерами, членами) або кінцевими бенефіціарами яких є держава, визнана Україною державою-агресором або державою-окупантом, фізичні та юридичні особи, стосовно яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України «Про санкції»)). Також ст. 33 Кодексу торговельного мореплавства України передбачає, що «Судно одержує право плавання під Державним прапором України з часу реєстрації його у Державному судновому реєстрі України або Судновій книзі України та отримання суднового патенту або суднового білета. Судно, придбане за кордоном, користується правом плавання під Державним прапором України з часу видачі консулом України тимчасового свідоцтва, в якому засвідчується одержання цього права. Тимчасове свідоцтво є дійсним до реєстрації судна у Державному судновому реєстрі України або Судновій книзі України, але не більше одного року.

За підняття на судні Державного прапора України без одержання права плавання під цим прапором винні особи несуть відповідальність у встановленому законодавством порядку»²². Отже, положення про відповідальність за незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні без права на цей Прапор впливають з національного законодавства.

В свою чергу, положення про заборону використання державного прапора без відповідного на це права містяться у ч. 1 ст. 6 Женевської конвенції «Про відкрите море», а саме: «Кораблі повинні ходити під прапором тільки однієї держави і, за винятком виняткових випадків, прямо передбачених у договорів або в цих статтях, підпадають під дію виключна юрисдикція у відкритому морі. Судно не може змінювати свій прапор під час навігації або на якірній стоянці при вході в порту, за винятком випадків правомірної передачі права власності, або зміни

²² Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.02.2025).

в реєстрації»²³. Причому Женевська конвенція «Про відкрите море» не містить приписів про юридичну, в тому числі кримінальну відповідальність за порушення обов'язку ходити під прапором тільки однієї держави або використання державного прапора без відповідного права.

Так само ст. 91 Конвенції ООН з морського права встановлює, що «1. Кожна держава визначає умови надання своєї національності суднам, реєстрації суден на її території і права плавати під її прапором. Судна мають національність тієї держави, під прапором якої вони мають право плавати. Між державою і судном повинен існувати реальний зв'язок. 2. Кожна держава видає відповідні документи суднам, яким вона надає право плавати під її прапором». Як і Женевська конвенція «Про відкрите море», Конвенція ООН з морського права не визначає використання державного прапора без відповідного права як міжнародний злочин, а також не покладає на держави-учасниці цієї конвенції обов'язку криміналізувати це діяння²⁴.

Крім цього, використання державного прапора без відповідного права не є обставиною, яка має первинне значення для правовідносин між державою, у якій зареєстровано судно, та особами, які перебувають на ньому. Як слушно зазначає Голікова М. В., «підняття державного прапора на судні є тим юридичним фактом, який дозволяє застосовувати до відносин, що виникають на цьому судні, національне право країни прапора»²⁵.

Враховуючи викладене важко погодитись з віднесенням незаконного підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні без права на цей Прапор до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку.

Стосовно неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден на морі, потрібно зазначити, що ст. 285 КК України передбачає відповідальність за такі дії: неповідомлення капітаном судна іншому судну, що зіткнулося з ним на морі, назви і порту приписки свого судна, а також місця свого відправлення та призначення, незважаючи на наявність можливості подати ці відомості. Відповідні обов'язки також відображені у ст. 60 Кодексу торговельного мореплавства України: «Капітан кожного із суден, що зіткнулися, зобов'язаний після зіткнення,

²³ United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS).09.04.1958. URL: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-2&chapter=21&clang=_en (дата звернення: 09.02.2025).

²⁴ Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0005WDC64C> (дата звернення: 09.02.2025).

²⁵ Голікова М. В. Міжнародно-правове регулювання використання «зручного» прапора: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*. Вип. 7. С. 154. URL: <http://www.inlawalmanac.mgu.od.ua/v7/18.pdf> (дата звернення: 09.02.2025).

наскільки він може зробити це без серйозної загрози для своїх пасажирів, екіпажу і судна, подати допомогу іншому судну, його пасажирам і екіпажу. Капітани суден зобов'язані, наскільки це можливо, повідомити один одному назву своїх суден, порти приписки, а також порти відправлення і призначення або найближчий порт, в який судно зайде. За невиконання зазначених у цій статті обов'язків капітан несе відповідальність згідно з чинним законодавством України». Ці ж обов'язки закріплені у п. «с» ст. 11 Женевської конвенції про відкрите море: після зіткнення капітан зобов'язаний надати допомогу іншому судну, його екіпажу та пасажирам, і наскільки це можливо повідомити іншому судні найменування свого судна, порт його реєстрації та найближчий порт, у який судно увійде. Аналогічні обов'язки також визначені у ст. 98 Конвенції ООН з морського права. І в цьому разі також ні Женевська конвенція про відкрите море, ні Конвенція ООН з морського права не містять положень про криміналізацію неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден на морі. Разом з тим, як було зазначено вище, відсутність визначення ознак діяння у міжнародних актах як міжнародного злочину або принаймні як діяння, що підлягає криміналізації у внутрішньому законодавстві держави згідно з взятими на себе міжнародними зобов'язаннями, об'єктивно не позбавляє державу права криміналізувати таке діяння, яке посягає на міжнародний порядок, хоча і не досягає того ступня суспільної небезпечності, щоб бути визнаним міжнародним злочином або підлягати криміналізації на підставі міжнародної конвенції. Проте до основних принципів публічного морського права, відступ від яких, як вказують Кузнецов С. О. та Аверочкіна Т. В., «є неприпустимим за жодних умов», відносяться принцип співробітництва, який зобов'язує держави співробітничати у вирішенні будь-яких міжнародних проблем, та принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань.²⁶ Оскільки положення про те, що капітан зобов'язаний надати допомогу іншому судну, його екіпажу та пасажирам, і наскільки це можливо повідомити іншому судні найменування свого судна, порт його реєстрації та найближчий порт, у який судно увійде, є імперативними положеннями міжнародно-правових актів, то недотримання капітаном вказаних обов'язків становить посягання на встановлений порядок міжнародного співробітництва у сфері мореплавства, і держава зобов'язана забезпечити виконання цих норм у тому числі засобами кримінального права.

Отже, неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден на морі, можна розглядати як посягання на відносини щодо міжнародного співробітництва у сфері спільних інтересів людства,

²⁶ Кузнецов С.О. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. С. 36–37.

оскільки дотримання норм морського права та належного порядку мореплавства перебуває у сфері спільних інтересів людства.

Розділ XX КК України також передбачає окремі норми, які безпосередньо стосуються особливостей кримінально-правового захисту інтересів української держави. Насамперед, йдеться про виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК України) та виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК України).

Своєї чинної редакції ст. 436-1 КК України набула відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317-VIII, яким було скасовано відповідальність за публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганду неонацистської ідеології, виготовлення та (або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників, та встановлено кримінальну відповідальність за виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів²⁷.

Лаба С. В., виходячи з того, що кримінальні правопорушення, передбачені розділом XX КК України, характеризуються трьома окремими об'єктами посягання – мир, безпека людства та міжнародний правопорядок, відносить пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів, що кримінальних правопорушень, які посягають на відносини, що забезпечують мир та безпеку²⁸. Науковець не погоджується з віднесенням цього кримінального правопорушення до злочинів проти міжнародного правопорядку, оскільки «поняття «міжнародний правопорядок» є широким за обсягом, а відтак розглядається як вся сукупність суспільних відносин, які охороняються системою міжнародного права в цілому: права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок і безпеки, довкілля,

²⁷ Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#n73> (дата звернення: 09.02.2025).

²⁸ Лаба С. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 081 «Право»; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2023. с. 72-73.

певною мірою конституційний устрій держави, мир та безпека людства»^{29,30}.

Дещо іншу позицію щодо кримінального правопорушення «виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» обстоює Беклеміщева Ю. М. На думку науковиці, це кримінальне правопорушення посягає на «мир на території нашої держави, її мирне співіснування з іншими державами, тобто мир, міжнародний, відповідно, безпека людства». Свою позицію вчена аргументує таким чином: «... за період існування комуністичного, націонал-соціалістичного тоталітарних режимів загинуло не менше людей, ніж під час запеклих війн, а нацистський режим безпосередньо було спрямовано на знищення цілих націй. Більш того, завдяки цим режимам провокувалися війни між державами. Вони побудовані на диктатурі, расовій нерівності та ненависті, на жорстоких, репресивних методах і засобах встановлення влади, економічній експлуатації держави й народу, що є неприпустимим у цивілізованому світі. Отже, безперечно, діяння, спрямоване на виготовлення чи поширення всього, що пов'язано з комуністичним, націонал-соціалістичним, нацистським тоталітарними режимами чи їх пропагандою, посягає на такі суспільні блага, як мир та безпека.»³¹.

Окремі науковці звертають увагу на взаємозв'язок між виготовленням, поширенням комуністичної, нацистської символіки та пропаганди тоталітарних режимів з воєнним станом, оскільки «в українців зараз ці символи асоціюються зі стражданнями та трагедіями в історії України, тому їх використання може бути сприйнято як провокаційне та образливе».³² Зокрема, в умовах воєнного стану вчинення діянь, заборонених вказаною статтею кримінального закону, може сприйматись суспільством як підтримка ворога.

²⁹ Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, 12.00.11; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014.С. 18.

³⁰ Лаба С. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 081 «Право»; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2023. С. 72-73.

³¹ Беклеміщева Ю. М. Об'єкт злочину, передбаченого статтею 436-1 Кримінального кодексу України. *Юридичний бюлетень*. Вип. 11. Ч. 2. 2019. С. 231.

³² Вольтобрісов А., Сенько В. Кримінальна відповідальність за виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда тоталітарних режимів за ст. 436-1 КК України в умовах війни. *Пріоритетні напрямки та вектори розвитку світової науки*: зб. наук. ст. за матер. III Міжнар. наук. конф. (Черкаси, 31.03.2023). С. 116. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/299> (дата звернення: 09.02.2025).

На нашу думку, при вирішенні питання про належність поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку слід виходити саме з того, що обоє політичні режими, і націонал-соціалістичний, і комуністичний є тоталітарними політичними режимами. Проте чинний міжнародний правопорядок, хоча і декларує повагу до суверенітету та принцип невтручання у внутрішні справи держави, проте базується саме на демократичних цінностях. До основних демократичних цінностей відносяться громадянське суспільство, політичний плюралізм, особиста свобода, свобода слова, вільні засоби масової інформації і громадська думка, повага до гідності особи та до приватного життя, тобто наявність громадянських та політичних прав³³.

На підставі цього можна констатувати, що у такому контексті виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів може розглядатись як кримінальне правопорушення проти міжнародного правопорядку.

Також Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» 3 березня 2022 року № 2110-IX розділ XX КК України було доповнено ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»³⁴.

Ряд дослідників відносять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 КК України) до злочинів проти міжнародного правопорядку. Так, В. В. Головко розглядає кримінальне правопорушення, передбачене ст. 436-2 КК України, як кримінальне правопорушення проти міжнародного правопорядку, «що ґрунтується на принципах незастосування сили, недоторканності кордонів та територіальної цілісності»³⁵.

³³ Щедрова Г.П., Барановський Ф.В., Новакова О.В., Пашина Н.П. Основи політології: навч. посіб. Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2005. с. 170.

³⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.09.2022 № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n20> (дата звернення: 09.02.2025).

³⁵ Головко В. В. Окремі питання розмежування злочинів проти осіб та установ, що мають міжнародний захист із суміжними кримінальними правопорушеннями. *Реформування законодавства та державних інституцій: прогалини, досягнення та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 24–25 трав. 2021 р.). Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 96. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3010> (дата звернення: 09.02.2025).

На наше переконання виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії в цілому є загрозою для міжнародного правопорядку, оскільки його основою є заборона війни як засобу вирішення політичного спору та заборона агресії в цілому. По-перше, як зазначено у попередньому підрозділі, у ст. 1 Статуті ООН, крім іншого йде мова про «придушення актів агресії, або інших порушень миру, здійснення мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру». Також у розділі VII Статуту ООН закріплені норми, які регламентують дії Ради безпеки ООН у разі загрози миру, порушень миру та актів агресії. У Декларації про право народів на мир від 12 листопада 1984 року, прийнятій Резолюцією 39/11 Генеральна Асамблея ООН проголосила, що «народи нашої планети мають священне право на мир», а «збереження цього права і сприяння його здійсненню визнається одним з основних обов'язків кожної держави.»³⁶. Генеральною Асамблеєю ООН 02 березня 2022 року було ухвалено резолюцію «Агресія проти України», в якій було засуджено вторгнення Російської Федерації в Україну і висунуто вимогу до РФ негайно вивести війська з України³⁷. З цього вбачається, що агресія Російської Федерації проти України визнана як ООН, так і міжнародним співтовариством, що відображено у акті міжнародного права. З огляду на це виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України або глорифікацію її учасників можна розглядати як заперечення основ міжнародного правопорядку.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу наукових підходів щодо кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку можна констатувати, що існує значна дискусія щодо кола діянь, які належать до цієї категорії.

Детальний аналіз конкретних норм розділу XX КК України засвідчує, що до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку належать переважно діяння з «іноземним елементом», які посягають на стабільність міжнародних відносин або міжнародне співробітництво, але не всі конвенційні або транснаціональні злочини

³⁶ Declaration on the Right of Nations to Peace: adopted by General Assembly resolution № 39/11 of 12.11.1984. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-peoples-peace> (дата звернення: 10.02.2025).

³⁷ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Агресія проти України» ES-11/1 від 02.03.2022. URL: <https://surl.li/stzymh> (дата звернення: 10.02.2025).

автоматично відносяться до цієї категорії. Так, публічна наруга над офіційно встановленим прапором іноземної держави, незаконне підняття державного прапора України на судні та неповідомлення капітаном назви судна не можна розглядати як посягання на міжнародний правопорядок у повному обсязі, хоча певні випадки можуть містити ознаки «іноземного елементу» та порушення норм міжнародного співробітництва.

Особлива увага має надаватися кримінальним правопорушенням, що безпосередньо загрожують основам міжнародного правопорядку, зокрема виготовленню та поширенню символіки тоталітарних режимів і пропаганді агресії, які прямо посягають на демократичні цінності та принципи міжнародного співжиття. Враховуючи сучасні міжнародно-правові зобов'язання, включно із засудженням агресії РФ проти України, виправдовування, визнання правомірною або глорифікація таких актів слід відносити до кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку, оскільки вони підривають фундаментальні принципи мирного співіснування держав та безпеки людства.

Таким чином, підхід до тлумачення кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку має бути диференційованим і базуватися на критеріях посягання на міжнародне співробітництво та стабільність міжнародних відносин, що дозволяє чітко визначати межі належності конкретних діянь до цієї категорії злочинів.

АНОТАЦІЯ

Проведено комплексний аналіз кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку в контексті сучасного кримінального та міжнародного права. Розглянуто різні підходи науковців до визначення складу та об'єкта посягання цих правопорушень, включаючи позиції щодо їх співвіднесеності з міжнародними злочинами, злочинами міжнародного характеру, транснаціональними та конвенційними злочинами. Особлива увага приділена проблематиці тлумачення термінів «міжнародний правопорядок», «мир та безпека людства», а також обґрунтованості включення окремих діянь до розділу XX КК України. Проаналізовано нормативну базу, зокрема положення ст. 443–447, 436-1, 436-2 КК України, а також відповідні міжнародні акти та конвенції, що визначають критерії криміналізації та наявність «іноземного елементу». Висвітлено суперечливі позиції науковців щодо окремих діянь, таких як пропаганда тоталітарних режимів, публічна наруга над державними символами та дії капітанів суден, щодо їх впливу на міжнародний правопорядок. Автори дійшли висновку, що кримінальні правопорушення проти міжнародного

правопорядку охоплюють широкий спектр діянь, а оцінка їх належності до цієї категорії повинна базуватися на об'єктивних критеріях впливу на міжнародні відносини та наявності «іноземного елементу».

Література

1. Declaration on the Right of Nations to Peace: adopted by General Assembly resolution № 39/11 of 12.11.1984. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-peoples-peace> (дата звернення: 10.02.2025).

2. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS).09.04.1958. URL: [/treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-2&chapter=21&clang=_en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-2&chapter=21&clang=_en) (дата звернення: 09.02.2025).

3. Архипов О. М. Співвідношення понять міжнародний злочин та злочин міжнародного характеру. *Правова держава*. 2002. № 4. С. 110–114. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/216389/216483> (дата звернення: 09.02.2025).

4. Беклеміщева Ю. М. Об'єкт злочину, передбаченого статтею 436-1 Кримінального кодексу України. *Юридичний бюлетень*. Вип. 11. Ч. 2. 2019. С. 227–233.

5. Бойчук Д. В. Загальний правовий аналіз злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в контексті Кримінального кодексу. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2018. Вип. 5. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/151-156.pdf (дата звернення: 09.02.2025).

6. Вольтобрісов А., Сенько В. Кримінальна відповідальність за виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда тоталітарних режимів за ст. 436-1 КК України в умовах війни. *Пріоритетні напрямки та вектори розвитку світової науки*: зб. наук. ст. за матер. III Міжнар. наук. конф. (Черкаси, 31.03.2023). С. 114–116. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/299> (дата звернення: 09.02.2025).

7. Гальцова В. В. Злочини проти миру і міжнародного правопорядку. Харків: Юрайт, 2019. 96 с.

8. Голікова М. В. Міжнародно-правове регулювання використання «зручного» прапора»: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*. Вип. 7. С. 149–157. URL: <http://www.inlawalmanac.mgu.od.ua/v7/18.pdf> (дата звернення: 09.02.2025).

9. Головкин В. В. Окремі питання розмежування злочинів проти осіб та установ, що мають міжнародний захист із суміжними кримінальними правопорушеннями. Реформування законодавства та державних інституцій: прогалини, досягнення та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 24-25 трав. 2021 р.). Рівне: Видавничий дім

«Гельветика», 2021. С. 189–190. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3010> (дата звернення: 09.02.2025).

10. Гринчак В. А. Правова природа міжнародних злочинів. Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини. 2015. Вип. 37. Ч. 2. С. 17–22. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/162-419-1-PB.pdf> (дата звернення: 09.02.2025).

11. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

12. Житний О.О. Конвенційні злочини. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8). С. 1–4. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/166694> (дата звернення: 09.02.2025).

13. Карман В. В. Кримінально-правове забезпечення охорони державних символів України: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2020. 229 с.

14. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.02.2025).

15. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00O5WDC64C> (дата звернення: 09.02.2025).

16. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Луганськ: Елгон-2, 2012. Т. 2. 780 с.

17. Кузнецов С.О. Морське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.

18. Лаба С. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 081 «Право»; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2023. 214 с.

19. Миронова В.О. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2008. С. 218.

20. Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, 12.00.11; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. 39 с.

21. Мохончук С.М. Злочини проти миру та безпеки людства: генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі: монограф. Харків: Право, 2013. 528 с.

22. Напиральська В. І. Проблемні питання кваліфікації злочинів за ст. 338 Кримінального кодексу України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 1 (39). С. 173–176. URL: <https://surl.li/yhgbos> (дата звернення: 09.02.2025).

23. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2005. 848 с.

24. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. 1040 с.

25. Олійник Х. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни: дис. на здоб. наук. ступ. доктора філософії: 081 «Право»; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2022. 255 с.

26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.09.2022 № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n20> (дата звернення: 09.02.2025).

27. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#n73> (дата звернення: 09.02.2025).

28. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Агресія проти України» ES-11/1 від 02.03.2022. URL: <https://surl.li/stzymh> (дата звернення: 10.02.2025).

29. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Зелінська Н. А., Андрейченко С. С., Дрьоміна-Волок Н. В., Коваль Д.О. Одеса: «Фенікс», 2017. 582 с.

30. Щедрова Г.П., Барановський Ф.В., Новакова О.В., Пашина Н.П. Основи політології: навч. посіб. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. 170 с.

Information about the authors:

Holdberh Natalia Oleksandrivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Law and Procedure,
Kyiv University of Law of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
7A, Akademika Dobrokhotova Str., Kyiv, 03142, Ukraine

Keer Alexander Yuriyovich,

graduate student,
Kyiv University of Law of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
7A, Akademika Dobrokhotova Str., Kyiv, 03142, Ukraine